

*ÀVIES: MEMÒRIA VIVA DE
L'ESCOLA DE POSTGUERRA
RAQUEL DE LA ARADA*

Resum:

P

er iniciativa del Consell de Dones de l'Hospitalet, des del curs 2008-2009 i amb l'objecte de recuperar la memòria escolar i educativa de les àvies de la ciutat, es va elaborar una enquesta que permetés a l'alumnat d'educació secundària i del cicle superior de primària de tots els centres educatius del municipi participar en aquest projecte.

Com a professora de secundària d'un institut de l'Hospitalet vaig ser convidada a prendre part d'aquest projecte fent de dinamitzadora, i ha estat al llarg del curs 2009-2010 quan l'he pogut implementar amb el meu alumnat.

Entre els objectius que es persegueixen amb l'aplicació de l'enquesta destaquem els següents: realitzar un exercici de memòria per part de les àvies, afavorir el diàleg intergeneracional de l'àvia amb la néta o el nét i comparar l'experiència educativa i escolar de les àvies amb la seva pròpia vivència, entre d'altres.

Aquesta comunicació pretén donar a conèixer una experiència d'aprenentatge a partir de la memòria de persones pròximes a l'alumnat. Ens interessa no tant pels resultats de la recerca sinó per la introducció dels joves adolescents en la metodologia històrica, a més de constatar el coneixement del passat com a eina imprescindible per entendre el present i projectar l'esdevenidor.

Resumen:

Por iniciativa del Consejo de Mujeres de l'Hospitalet desde el curso 2008/2009 y con objeto de recuperar la memoria escolar y educativa de las abuelas de la ciudad se elaboró una encuesta que permitiese al alumnado de educación secundaria y del ciclo superior de primaria de todos los centros educativos del municipio participar en este proyecto.

Como profesora de secundaria de un instituto de l'Hospitalet fui invitada a tomar parte como dinamizadora de este proyecto y ha sido durante el curso 2009/2010 cuando he podido implementarlo con mi alumnado.

Entre los objetivos que se persiguen con la aplicación de la encuesta cabe destacar los siguientes: realizar un ejercicio de memoria por parte de las abuelas, favorecer el diálogo intergeneracional de éstas con su nieta o nieto y comparar la experiencia educativa y escolar de las abuelas con su propia vivencia, entre otros.

Esta comunicación pretende dar a conocer una experiencia de aprendizaje a partir de la memoria de personas próximas al alumnado. Nos interesa no tanto por los resultados de la investigación como por la introducción del propio alumnado en la metodología histórica. Además de constatar el conocimiento del pasado como instrumento imprescindible para entender el presente y proyectar el porvenir.

Abstract:

With the initiative of the Hospitalet Women's Council since the 2008-2009 school year, and with the objective of recovering the school and educational memory of the city's grandmothers, we created a questionnaire that allows the pupils from secondary school and upper primary schools of l'Hospitalet to take part in this project.

I was invited to take part in this project as a secondary school teacher in l'Hospitalet, and it was along the 2009/2010 course that I was able to implement it with my pupils.

Among the goals of the questionnaire we can emphasize the following: to do a memory exercise on the side of the grandmothers, to support the intergenerational dialogue between the grandmothers and their grandchildren, and to compare the grandmothers' education and schooling with the current students' own experience, among others.

This report familiarizes us with a learning experience based on the memory of people related to our pupils. We are more interested in introducing historic methodology to our pupils rather than in the results of the research. Moreover, we wanted them to see how the knowledge of the past is an essential tool for understanding the present and projecting into the future.

Des del curs passat el grup de treball *Coeducació i memòria històrica de les dones* de l'Hospitalet em va convidar a prendre part en les reunions de treball per poder participar en un dels seus projectes de recuperació de la memòria històrica de les dones de la ciutat. Alguns objectius des de l'inici del projecte van ser visibilitzar l'evolució de l'educació de les dones de la ciutat, copsar les diferències i discriminacions que han patit les dones grans amb relació als homes del seu temps, així com implicar les joves generacions en un treball de recerca de la memòria històrica de les dones¹.

El títol donat al projecte, *L'escola de la meva àvia*, ens assenyalava un interval cronològic que ens acostava a l'escola de les dècades dels anys trenta, quaranta i cinquanta, és a dir, podem reconèixer a partir d'aquests testimonis l'escola republicana però, en especial, l'escola de la immediata postguerra. Aquesta distància temporal, ni massa pròxima ni molt llunyana, permet comprovar el salt que s'ha produït pel que fa a les oportunitats de formació i les expectatives professionals entre ambdues generacions, la de les àvies i la de llurs néts i nètes.

Des d'un bon començament es va considerar la necessitat de difondre el projecte. D'una banda, durant la seva elaboració, comunicant als centres educatius la possibilitat de prendre-hi part i, de l'altra, al final del treball, donant a conèixer a la comunitat els resultats o producte final. Així mateix, es va considerar la conveniència d'organitzar taules rodones perquè les àvies expossessin la seva experiència escolar davant de l'alumnat i aprofundir en el coneixement de la història educativa de la ciutat al llarg d'aquest període i fins a l'eclosió del moviment veïnal dels anys seixanta i setanta que es va organitzar per reivindicar espais educatius per a la ciutadania. Algunes d'aquestes dones van poder incorporar-se a les escoles d'adults que al llarg del període de transició democràtica van afavorir el seu procés d'alfabetització.

A més, aquest projecte no només vol implicar el major nombre d'escoles sinó també el major nombre de matèries, per tal de poder esdevenir un treball transversal. Per poder prendre forma, es va dissenyar un instrument d'anàlisi històrica, en concret, una enquesta pautaada amb preguntes tancades que permetessin el buidat i la quantificació de dades. Aquesta enquesta es va aplicar com a prova pilot a un petit grup d'alumnes de tercer d'ESO de l'IES Mercè Rodoreda al llarg del tercer trimestre del curs 2008-2009. Durant l'estiu, es van buidar aquestes enquestes per tal d'avaluar la seva validesa i, a la llum dels resultats, es van introduir alguns canvis en la formulació de les preguntes de l'enquesta per poder recollir millor les dades que es consideraven significatives.

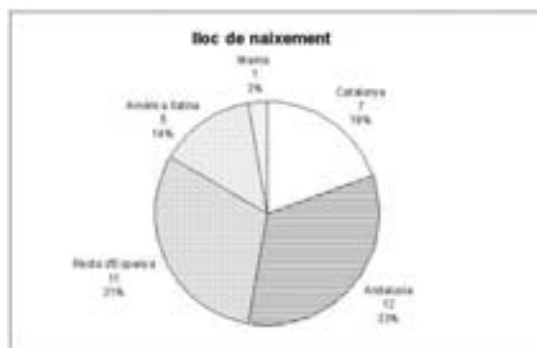
●
¹ Aquests objectius es van explicitar a la memòria d'activitats del Consell de les Dones de l'any 2009.

Al llarg del curs 2009-2010 les reunions mensuals del Consell de Dones de l'Hospitalet han permès eixamplar els objectius del nostre projecte inicial i se n'han considerat d'altres: el contacte directe amb la realitat històrica a partir de testimonis pròxims a l'alumnat, que atorguen protagonisme a persones anònimes, el reforç de valors com ara la consciència crítica i la participació ciutadana en la recuperació de la memòria familiar i col·lectiva, el foment del diàleg intergeneracional, el desenvolupament de la capacitat d'empatia envers les persones grans, l'acostament i la complicitat entre generacions, l'anàlisi i interpretació de vivències de la infància i adolescència de persones pròximes geogràficament però llunyanes en el temps i la creació de coneixement per part de l'alumnat, de manera que aquest esdevé subjecte actiu i no simple receptor passiu de la història. Cal remarcar que és imprescindible la implicació de tothom en la recopilació, anàlisi, interpretació i difusió d'aquest material inèdit. Per tant, és essencial traspasar les parets de les aules per tal de donar a conèixer les dades recollides i, d'aquesta manera, estimular el diàleg, l'intercanvi d'informació i la participació de tota la comunitat en la tasca educativa. Els resultats s'han començat a percebre ara, però és necessari treballar de forma sistemàtica i permanent per avançar en el coneixement i anar reajustant els objectius a noves demandes i interrogants. L'equip de dones que treballa en aquest projecte és multidisciplinari: hi trobem un bon grapat de docents, però també hi ha una periodista, una arxivera, representants d'associacions de dones i la coordinadora, representant del CAID (Centre d'Atenció i d'Informació de la Dona).

Pel que fa a la mostra que hem aconseguit aplegar, està formada per un total de 36 qüestionaris que es van realitzar als dos instituts: a l'IES Mercè Rodoreda es van aplegar 14 enquestes i a l'IES Santa Eulàlia de l'Hospitalet, 22. Atès que aquests dos grups no tenien el mateix qüestionari, alguns gràfics només mostren el segon grup, corresponent a les 22 enquestes de l'Institut Santa Eulàlia. A partir del buidat, s'analitzen i s'interpreten algunes de les dades extretes d'aquests qüestionaris.

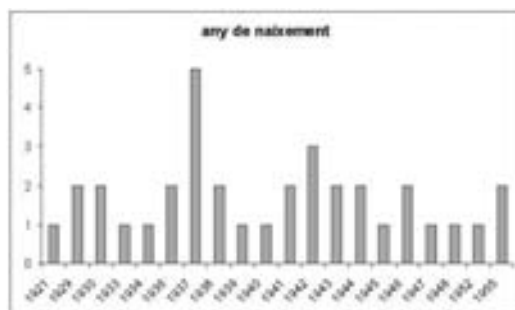
Amb realció a l'origen geogràfic de les àvies, un terç de la mostra són dones procedents d'Andalusia (12), que van arribar a Catalunya amb les onades migratòries dels anys cinquanta i seixanta; per tant, els seus néts i nètes pertanyen a la segona generació nascuda a Catalunya. El segon grup més nombrós és el de dones nascudes a Catalunya (7), dues de les quals són naturals de l'Hospitalet i les altres són de la província de Barcelona, a excepció d'una, nascuda a Lleida. La resta d'àvies han nascut a altres comunitats autònomes, com ara Galícia (2), Extremadura (2), Múrcia (2), Aragó (1), les Balears (1), Madrid (1), Castella i Lleó (1) i Navarra (1). Hi ha cinc àvies d'alumnat nouvingut, tres de les quals són nascudes a l'Amèrica llatina i van arribar l'any 2000; algunes de les àvies de l'alumnat nouvingut

continuen residint al seu lloc de naixement, dues d'Amèrica i una del Marroc (gràfic 1).

Gràfic 1

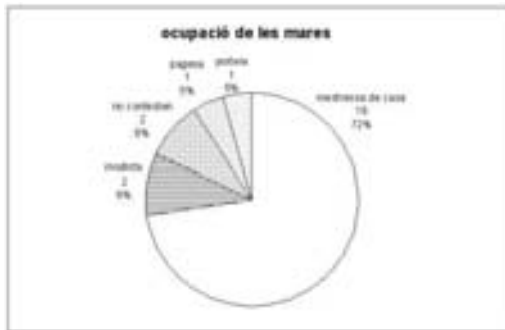
Pel que fa a la data de naixement, una bona part de les àvies enquestades es concentren a la dècada dels anys trenta (14) i quaranta (15); a les dècades dels vint i dels cinquanta hi ha tres dones, respectivament; les tres més grans són d'Espanya, mentre que les tres més joves han nascut a països d'Amèrica Llatina (gràfic 2).

Gràfic 2

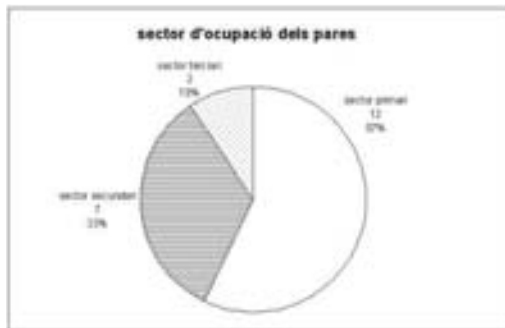
Una bona part de les àvies enquestades afirmen que llurs mares es dedicaven com a ocupació principal a les tasques domèstiques, hi trobem setze mestresses de casa. En bona part dels casos es tracta de famílies nombroses: el nombre mitjà de descendència per unitat familiar és de cinc fills. Les professions que s'esmenten pertanyen al sector primari (una dona pagesa) i al terciari (tres dones, dues modistes i una portera).

Amb tota probabilitat, les mares que vivien a l'entorn rural també col·laboraven en tasques com ara la cria d'animals i el conreu de l'hort, però aquesta activitat quedava vetllada per altres ocupacions com ara l'atenció de la llar i la cura de la descendència (gràfic 3).

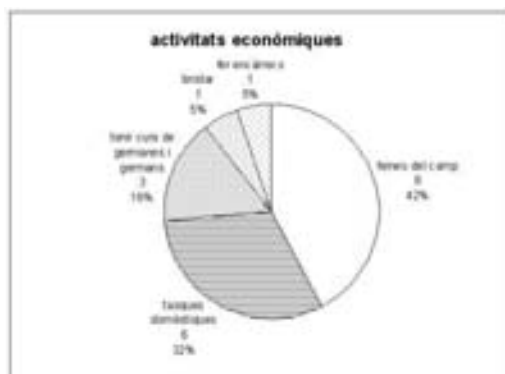
Gràfic 3

Respecte a les ocupacions dels pares, la professió que apareix amb més freqüència és la de pagès (11), i dins del mateix sector econòmic trobem un pescador. El sector secundari ens mostra professions relacionades amb la construcció, paletes o manobres (4) i un picapedrer, i també artesans, com ara un ceramista i un fabricant de tonells. Per acabar, del sector terciari hi consten dos oficis, el de militar i el d'alcalde. Comprovem, doncs, que el sector econòmic predominant de les famílies de les nostres àvies era el sector primari, l'activitat principal del qual era l'agricultura (gràfic 4).

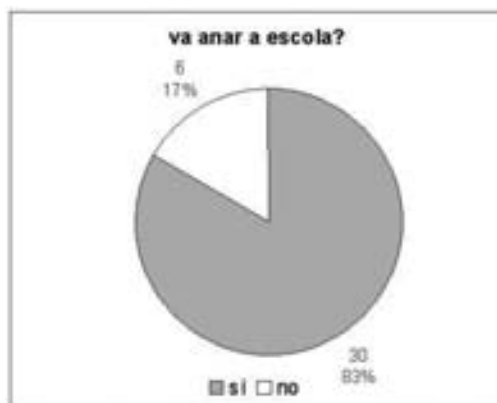
Gràfic 4

Moltes de les àvies combinaven l'escola amb altres feines, com per exemple el treball al camp (8), les tasques domèstiques (6), la cura dels germans petits (3), la realització de petits encàrrecs al veïnat i el brodat (gràfic 5). Hem de considerar que si l'activitat econòmica principal del pare era l'agrícola, la resta dels membres de la unitat familiar contribuïen com a mà d'obra en les tasques agrícoles i en la cria de bestiar, aleshores encara bàsicament manuals.

Gràfic 5

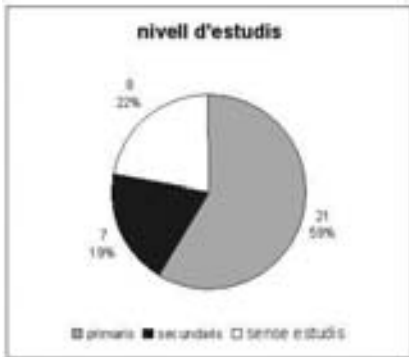
La major part de les àvies (30) van anar a escola, ni que fos escadusserament; no obstant això, sis dones d'aquesta mostra no van trepitjar mai les aules, tot i que van poder aprendre a llegir i a escriure, en bona part dels casos, gràcies als seus progenitors o, més tardanament, a l'escola d'adults (gràfic 6).

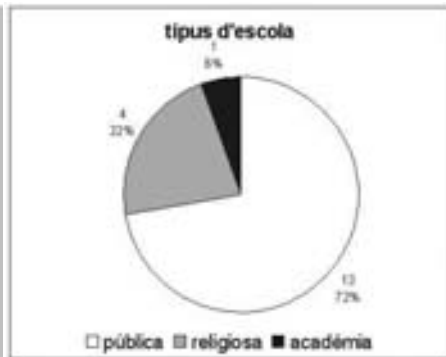
Gràfic 6

Amb relació al nivell d'estudis, vuit de les àvies de l'alumnat consideren que no han rebut cap tipus d'estudi, vint-i-una han cursat estudis primaris (tot i que no sempre els van poder completar) i només set han realitzat estudis de batxillerat. Cap d'aquestes dones enquestades ha pogut anar a la universitat (gràfic 7).

Sobre el tipus d'escola, el major percentatge d'àvies (72%) es concentra a escoles públiques, un percentatge inferior (22%) va anar a escoles religioses (dues de les quals eren internats) i només una àvia va assistir a una acadèmia per cursar estudis de batxillerat (gràfic 8).

Gràfic 7

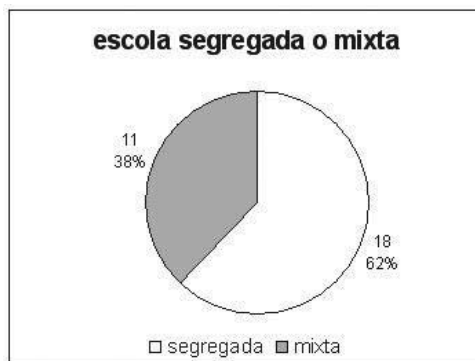
Gràfic 8

Dos terços de les escoles on van assistir les àvies eren graduades, mentre que el terç restant eren unitàries. Només dues d'aquestes darreres escoles aplegaven nois i noies de diferents edats, localitats que amb prou feines disposaven d'una escola i un mestre que concentrava tota la població en edat escolar. No obstant això, malgrat que ens pugui semblar contradictori, la major part de les escoles mixtes eren graduades (gràfic 9).

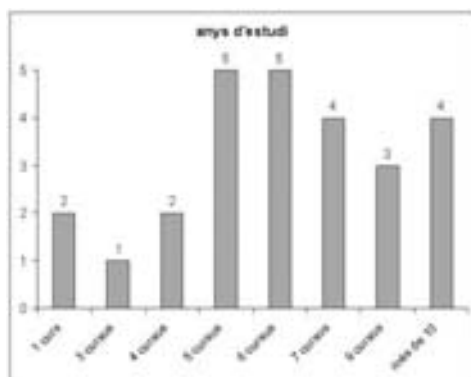
Gràfic 9

Més del seixanta per cent de la mostra va anar a escoles de noies soles, un percentatge semblant al d'escoles unitàries, però no es correlaciona amb aquestes. Tampoc no es pot establir una relació directa amb la localitat de procedència – perquè un percentatge semblant d'escoles d'Amèrica llatina eren de noies soles– ni amb la data de naixement, ja que hi trobem dones de totes les dècades que anaven a escoles segregades per sexes (gràfic 10).

Gràfic 10

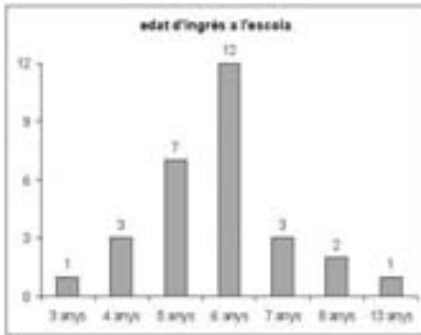
El període de permanència a l'escola és força irregular, i va des d'un mínim d'un curs fins a un màxim de disset, però el temps d'escolarització més habitual se situa entre els cinc i els set cursos; només quatre àvies afirmen que van romandre a l'escola deu o més cursos, que en el nostre temps és el període d'escolarització obligatori, que va dels 6 als 16 anys (gràfic 11).

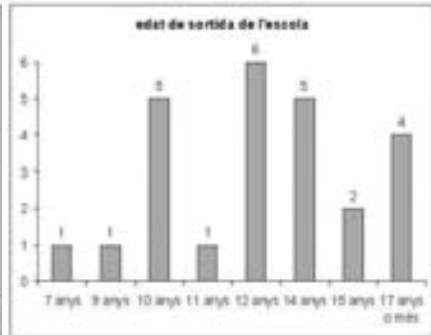
Gràfic 11

Tampoc l'edat d'ingrés és la mateixa per a tot el grup, oscil·la entre els 3 i els 13 anys, però sembla que entre els 5 i els 6 anys, la majoria d'aquestes dones van iniciar el procés d'escolarització (gràfic 12).

L'edat d'abandonament dels estudis varia força; va dels 7 als 17 anys, algunes una mica més, però les edats en què abandonen els estudis amb més freqüència són els 10 (5), els 12 (6) i els 14 anys (5). Bona part d'aquestes dones no van poder completar la seva formació sinó que la van haver d'interrompre pels condicionants familiars, socials i econòmics d'aquell temps (gràfic 13).

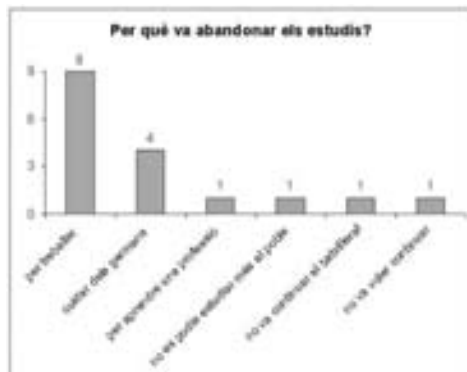

Gràfic 12

Gràfic 13

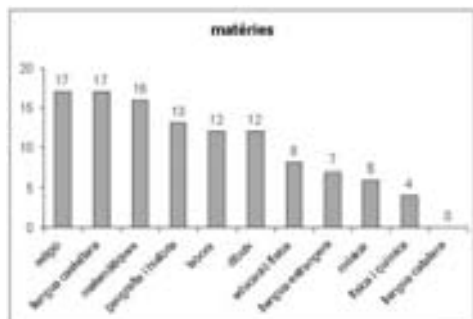
Entre aquests condicionants, destaca clarament la raó econòmica: van començar a treballar fora de casa per contribuir al sosteniment de la llar o bé dins de casa per cobrir les necessitats de la família. Per la posició que ocupaven entre els germans i germanes, algunes d'aquestes dones (4) fan constar com a causa d'abandonament el fet que s'havien d'ocupar dels germans més petits. Entre els altres motius que s'expressen es poden entreveure les dificultats econòmiques de les famílies per poder pagar estudis quan la filla havia de desplaçar-se lluny de casa, però també la lliure elecció, en no voler continuar estudiant o en triar l'aprenentatge d'un ofici (gràfic 14).

Gràfic 14

En la pregunta sobre les matèries que s'impartien a l'escola de les àvies, es va voler establir un paral·lelisme amb les matèries del currículum actual per constatar l'absència o la presència d'assignatures com ara el català, la física i la química i les llengües estrangeres. Les matèries comunes que gairebé totes

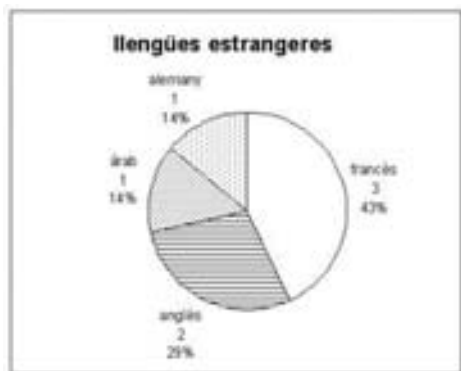
les dones enquestades recorden haver estudiat són religió, llengua castellana i matemàtiques. En un segon bloc, apareixen amb una freqüència notable, geografia i història, labors i dibuix. Finalment, un conjunt de matèries amb una freqüència menor són educació física, música, llengua estrangera i física i química. La gran absent és la llengua catalana: malgrat que set de les dones enquestades van assistir a escoles catalanes, cap d'elles va rebre classes de català o en català a l'escola (gràfic 15).

Gràfic 15

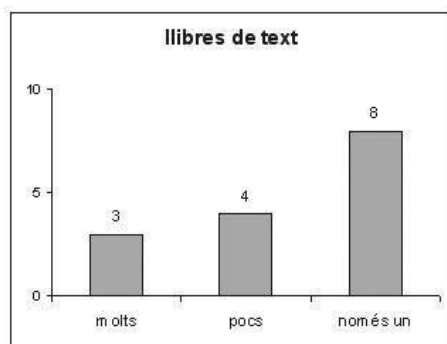
Pel que fa a les llengües estrangeres, només en van cursar set de les trenta dones que van anar a escola. La més habitual entre les àvies espanyoles és el francès, tanmateix, trobem l'anglès entre les àvies americanes, l'àrab com a segona llengua que va aprendre una àvia escolaritzada en una colònia espanyola del Marroc i, fins i tot, l'alemany, llengua que va aprendre una àvia de l'Hospitalet nascuda el 1929 que va estudiar fins als catorze anys, és a dir, fins al 1943, tot coincidint amb la Segona Guerra Mundial (gràfic 16).

En general, aquestes àvies no van disposar de gaires recursos materials: vuit disposaven d'un sol llibre de text que aplegava totes les matèries, quatre

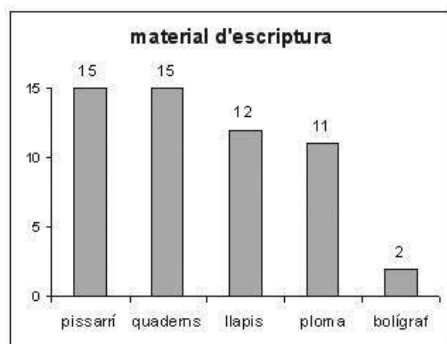
Gràfic 16

afirmen que pocs llibres, sense especificar el nombre, i només tres de les àvies enquestades afirmen que en tenien molts (gràfic 17).

Gràfic 17

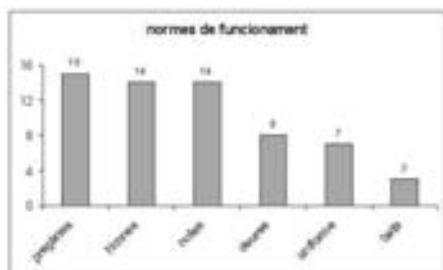
Sobre el material d'escriptura, els pissarrins i quaderns són els estris més utilitzats com a suport, mentre que el llapis, la ploma i el guix són els instruments més habituals per escriure. Només dues àvies recorden haver fet servir el bolígraf a classe (gràfic 18).

Gràfic 18

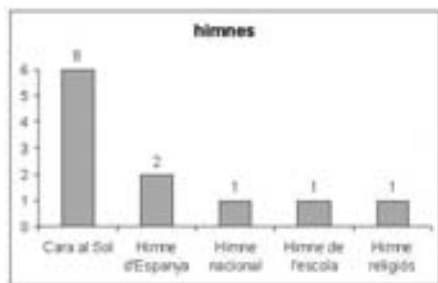
Les rutines diàries que marcaven el funcionament de l'escola consistien fonamentalment en pregàries i himnes; les oracions i els cants patriòtics apareixen en un bon nombre d'escoles, tant nacionals com estrangeres. També la major part de les escoles lliuraven notes amb les qualificacions de les respectives matèries. Tanmateix, els deures, els uniformes i les bates no apareixen en la mateixa proporció (gràfic 19).

Ja hem comentat que els himnes patriòtics es cantaven dins i fora de les nostres fronteres. A Espanya les àvies enquestades recorden especialment l'himne de

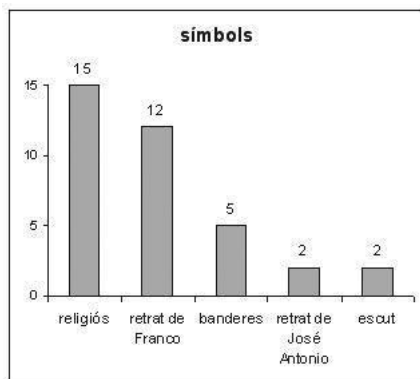
Gràfic 19

la Falange (6) i l'himne nacional d'Espanya (2). Els altres cants esmentats són l'himne nacional de Santo Domingo, l'himne d'una escola pública de l'Equador i l'himne religiós d'una escola de monges de l'Uruguai (gràfic 20).

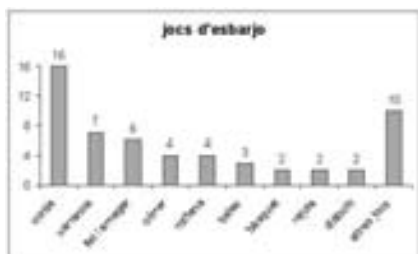
Gràfic 20

Sovint símbols polítics i religiosos apareixien simultàniament, els retrats (14), les banderes (5) i els escuts (2) formen part del conjunt de símbols polítics que són els predominants per damunt dels símbols religiosos (15), també esmentats freqüentment i que sovint conviuen amb els primers (gràfic 21).

Gràfic 21

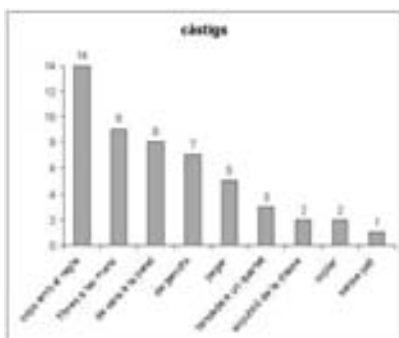
A l'hora del pati les àvies jugaven a jocs tradicionals, malgrat que no sempre disposaven d'instal·lacions a la mateixa escola i havien de jugar a carrers, places o prats pròxims a l'aula. El joc més popular és el de saltar a corda (16); a distància el segueixen altres jocs com la xarranca (7), fet i amagar (4), cuit a córrer (4) i cançons de rotllana (4). Apareixen amb menys freqüència jocs tradicionals com el de bales (3), el diàbolo (2) i la rajola (2), i esports com el bàsquet (2) i, finalment, només s'esmenten un cop jocs com els patacons, ballar sevillanes, pares i mares, botons, joc de pilota, gomes, mocador i teatre (gràfic 22).

Gràfic 22

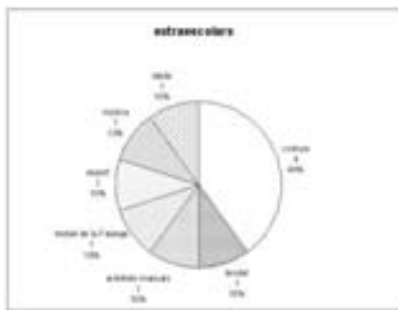
El record dels càstigs és més viu que el dels premis; de recompenses n'esmenten molt poques. Per exemple, algunes esmenten dolços, nines, pilotes, caramels, excursions, llibres i menjar especial a l'escola. Els càstigs que recorden més nítidament són els físics, els cops de regle (14) o pegar (5); també esmenten càstigs amb el propòsit d'humiliar davant del grup com posar els braços en forma de creu i amb llibres a les mans (9), posar-se de cara a la paret (8) o de genolls (7)... Un altre grup de càstigs són aquells que pretenen excloure del grup, com tancar en una habitació (3), expulsar de la classe (2) o deixar sense pati (1), i, finalment, la còpia (2), un càstig que no es pot incloure dins d'aquests grups (gràfic 23).

En observar les activitats extraescolars, podem copsar que la costura (4) és la més significativa del conjunt, i, de fet, la confecció va esdevenir per a moltes dones

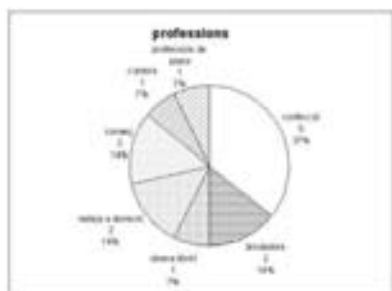
Gràfic 23

una qualificació professional que els va permetre incorporar-se al mercat laboral. La resta d'activitats són més heterogènies i, a excepció del brodat, no semblen clarament adreçades cap a una sortida professional (gràfic 24).

Gràfic 24

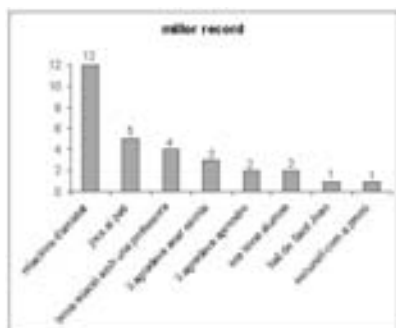
Pel que fa als oficis que van exercir aquestes dones, podem comprovar que han estat lligats a la seva formació dins i fora de l'escola, dins de sectors d'ocupació força feminitzats com ho són la confecció (4), la neteja a domicili (2), el brodat (2), el tèxtil (1), el comerç (2) i la cuina (1) (gràfic 25). Si fos avui, aquestes dones afirmen que els hagués agradat estudiar magisteri o infermeria, o bé exercir oficis manuals com el de modista o perruquera. Gairebé totes les professions que els hagués agradat exercir tenen com a element comú el servei a les persones.

Gràfic 25

Al final del qüestionari se'ls demanava el seu millor record. Entre els records més plaents trobem les relacions humanes amb les amigues i companyes de classe, el tracte amb algunes professores, els jocs, els balls i les festes, les excursions i, fins i tot, el simple fet de poder anar a classe és valorat molt positivament (gràfic 26).

A continuació se'ls demanava el pitjor record. Dins d'aquesta pregunta esmenten tota mena de càstigs, els físics, els humiliants i les còpies, i també el

Gràfic 26

professorat que s'encarregava d'aplicar-los. D'altra banda, recorden amb tristesa la manca de recursos, el fet de no tenir diners per poder comprar llibres o material escolar.

Les enquestes que es van passar a l'institut Santa Eulàlia es van repartir entre l'alumnat de dos grups d'ESO, un de primer i un altre de tercer, que fan una matèria anomenada Igualtat. La valoració que fa el mateix alumnat, en posar en comú els resultats de les enquestes, permet constatar que amb el testimoni d'aquestes vivències els joves poden copsar amb claredat els canvis més transcendents que ha experimentat l'educació els darrers quaranta anys, transformacions visibles en la forma i en el fons de l'escola en l'espai de només dues generacions. Així ho va expressar aquesta alumna de primer d'ESO el mateix dia de l'exposició de les enquestes:

«La majoria de les àvies anaven a escoles públiques, i només feien la primària i algunes ni completaven aquests estudis. Les escoles eren rurals i no hi havia cursos determinats. Els càstigs eren majoritàriament físics, com aguantar llibres o rebre cops amb el regle. El material que portaven era molt sezill: un o dos llibres, quaderns...

Les escoles rurals solien ser mixtes, i en poques ocasions estaven separats, al contrari de les escoles de les ciutats o les religioses, que quasi sempre eren separades, per un costat nois i per un altre noies. Moltes de les noies i dels nois havien de deixar els estudis per començar a treballar i ajudar a l'economia familiar. Una assignatura obligatòria que tenien les noies eren les tasques de la llar, com cosir, fer punt... En resum, les escoles rurals eren mixtes, les altres, no, i eren molt estrictes amb les normes.»

Un company seu, també de primer d'ESO, afirmava al final del trimestre que una de les activitats que li havien resultat més interessants de la matèria d'Igualtat havia estat la realització de l'enquesta: «M'ha agradat tenir en compte l'àvia perquè pot oferir saviesa en moments difícils. A més, hem vist tot el que han patit i que han suportat les proves.» Una companya seva va adonar-se de

l'efecte terapèutic que havia suposat per a la seva àvia realitzar el qüestionari: «M'ha agradat fer l'enquesta perquè quan li vaig preguntar a la meva àvia li feia gràcia recordar els moments que passava a la seva infància amb les seves millors amigues.»

El grup d'alumnes de tercer d'ESO d'Igualtat va assistir el dia 20 de maig a la trobada que va organitzar el Consell de Dones de l'Hospitalet al Centre Cultural de Santa Eulàlia. Es tracta d'un acte públic obert al barri que amb el nom *L'escola de la meva àvia. Trobada intergeneracional* va aplegar el grup d'estudiants de tercer d'ESO que havia realitzat les enquestes enguany amb dues dones de l'Hospitalet, convidades a compartir la seva experiència escolar amb aquests alumnes. L'acte es va introduir amb l'exposició de les dades estadístiques extretes de les enquestes, acompanyades d'imatges de grups d'escolars de l'Hospitalet del mateix període. A continuació es va iniciar una taula rodona amb la participació de quatre dones: Mari Pau Trayner i Conxa Llinás com a membres del Consell de Dones s'encarregaven de presentar l'auditori i d'acompanyar les dues ponents convidades, Maruja Soliño i Dolors Muñarc. Ambdues van aportar el seu testimoni, explicant el millor i el pitjor records de l'escola. En acabar aquesta petita exposició, va començar el diàleg; el grup de tercer d'ESO tenia preguntes preparades que anaven contestant les dues dones convidades i també persones del públic, principalment membres d'una associació de dones de Santa Eulàlia que van assistir a l'acte i que hi van participar activament.

L'objectiu que es perseguia amb aquesta trobada era propiciar la comunicació entre ambdues generacions; la impressió de totes les persones implicades ha estat molt positiva. La valoració per part de l'alumnat en sortir del Centre Cultural va ser que trobades com aquesta s'havien de tornar a repetir. També va contribuir al bon clima de la reunió l'assistència d'algunes famílies, àvies i mares dels alumnes, i d'algunes professores de l'Institut Santa Eulàlia que van ser convidades com a públic i van encoratjar-nos amb la seva presència. La notícia va ser coberta per la cadena local de televisió de l'Hospitalet, que va entrevistar els joves; pocs dies després, el grup comentava satisfet que havien pogut veure les imatges de la notícia al canal digital de la mateixa cadena².

Per als alumnes la trobada amb les dones del barri de Santa Eulàlia va constituir tota una descoberta, perquè van poder connectar amb persones grans que havien tingut una escolarització marcada per la postguerra però que, malgrat tot, posaven en valor tot allò que havien après a l'escola. Algunes de les seves valoracions reflecteixen l'impacte que els va causar aquesta trobada:

●
² Aquesta notícia es pot veure a l'enllaç http://www.digital-h.cat/web/digital-h/noticia/-/journal_content/56_INSTANCE_txR0/11023/1477501 [25 de maig de 2010]

Una de les noies comenta: *«Me pareció muy interesante saber cómo vivían antes nuestras abuelas, es muy diferente a ahora. Me impresionó que les gustara tanto ir al colegio si apenas habían ido, que tuvieran tantas ganas de aprender, también los castigos que había. Y la forma de contarlo. Eran unas mujeres muy fuertes, habían pasado una vida muy dura, que cualquier adolescente de ahora no podría llevar. Me ha servido para darme cuenta de que somos unos privilegiados por estudiar, porque nuestros padres o profesores no nos castigan de la misma manera que antes.»*

Creo que debería haber más charlas de este tipo en el instituto.»

També els nois es van identificar amb aquelles àvies. Un d'ells escriu: «La xerrada amb les àvies va ser molt emotiva, vaig aprendre molt d'aquelles dones, de la seva forma de vida, que era molt dura, i del fet que no podien tenir les llibertats que tenim avui dia.» I un company seu destaca: «L'experiència del dijous dia 20 de maig de 2010. La xerrada amb les dones va ser molt especial, ja que m'ho vaig passar molt bé; les experiències de les dones van ser molt entretingudes, però la majoria també van ser tristes. He après molt i sempre recordaré les històries que van explicar. M'han marcat molt.»

Una de les noies sintetitza amb precisió el significat que la xerrada va tenir per a tot el grup: «He valorat moltes coses que abans no valorava tant, com per exemple l'oportunitat d'estudiar.»

La història d'aquestes dones és una història vivenciada, que transmet humanitat i que no s'assembla al discurs fred dels llibres de text. Un missatge que ha calat en la consciència de l'alumnat i ha aconseguit despertar sentiments d'empatia envers aquestes àvies. D'altra banda, s'han adonat que l'oportunitat d'estudiar de la qual ara poden gaudir no l'han de viure com una imposició sinó com una oportunitat. Només per aquest simple fet aquesta trobada haurà valgut la pena.

No seria just cloure aquesta comunicació sense fer esment de totes les persones que han participat en aquest projecte: les àvies que hi han col·laborat i l'alumnat dels instituts Mercè Rodoreda i Santa Eulàlia de l'Hospitalet que ha realitzat les enquestes, el Consell de Dones de l'Hospitalet i el Centre de Documentació del CAID, el grup de Dones de Santa Eulàlia i de Can Serra que van assistir a la trobada intergeneracional i el periodista que va donar compte de la notícia a la cadena local de televisió. A totes i tots, moltes gràcies.

Bibliografia

AGULLÓ DÍAZ, Maria del Carmen «Possibilitats i riscos de les fonts orals en la investigació historicoeducativa». *Educació i Història. Revista d'Història de l'Educació*. [Barcelona], 9 i 10 (2006-2007), p. 27-39.

CALOPA, Montserrat; ESTRUCH, Marta; RIBAS, Neus, i ROYO, Pilar (coord.). *Aprenent a ser dona... a l'escola*. Arenys de Mar, 2006.

CALVO SALVADOR, Adelina; GARCÍA LASTRA, Marta, i SUSINOS RADA, Teresa. «La educación de las mujeres en la España Contemporánea. Tres historias de vida escolar». «Algunos dilemas en la historia de la educación de las mujeres a partir del relato de tres generaciones». CALVO SALVADOR, Adelina; GARCÍA LASTRA, Marta i SUSINOS RADA, Teresa (ed.). *Las mujeres cambian la educación. Investigar la escuela, relatar la experiencia*. Madrid. Narcea, 2008, p. 21-67, 69-123.

CARBONELL, Jaume; MONÉS, Jordi; RIBALTA, Mariana, i TORAN, Rosa. *L'escola sota el franquisme. Què s'aprenia amb els llibres de text*. Barcelona. Ajuntament de Barcelona; Institut Municipal d'Educació, 1988, p. 173.

CERVERA RODON, Montserrat. *Fent història: Materials guia per a la investigació de la història local de les dones*. Diputació de Barcelona, 2004. 62. (Guies Metodològiques, 6).

COMAS, Maria, et al. *Maria Artigal i Bosch. Mestra (1900-1980)*. Ajuntament de l'Hospitalet, 2004.

GRUP HISTORAUULA. *El record fet paraula: Memòria popular del franquisme*. Barcelona: Generalitat de Catalunya; Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació; Direcció General de la Memòria Democràtica, 2008, p. 125. (Eines de memòria, 3).

MASCARELL i LLOSA, Mireia. *L'Abans. L'Hospitalet de Llobregat. Recull gràfic 1890-1965*. Barcelona. Efadós, 2003.

SELLÉS, Elionor; FERNÁNDEZ, José, «Viatge a l'incert. L'exili del 39 i la memòria». *Perspectiva escolar*. [Barcelona], 338 (octubre 2009), p. 2-10.

Bibliografia web

http://agora-ice.urv.cat/jornades/fonts_orals/ [14 d'abril de 2010]

<http://www.xtec.cat/~aguiu1/historiaoral/index.htm> [14 d'abril de 2010]

<http://www.xtec.cat/~pgomez1/> [14 d'abril de 2010]

http://www.digital-h.cat/web/digital-h/noticia/-/journal_content/56_INSTANCE_txR0/11023/1477501 [25 de maig de 2010]